

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנתם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בהר

(חלק יז שיחה ג)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת בהר-בחוקותי, טו"כב אייר, ה'תשפ"ג (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2023
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בהר ג

„אביו“, הקרוב יותר אפילו מ„אחיו“ (בהתאם לדין⁶ בירושה, ש„האב קודם לאחין“) – ואילו בפועל לא נזכר „אביו“ כלל בכתוב?

שאלה זו מצינו⁸ גם בפרשת נחלות, בסדר ירושת הקרובים שבכתוב⁹: „איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו . . . לאחיו . . . לאחי אביו . . . לשארו הקרוב אליו“ – והשמיט הכתוב את „אביו“, הקודם ל„אחיו“ בירושה כנ”ל? ותירצו המפרשים⁸ ש„דרך ברכה ידבר ולא בנכרתים“ – היינו שלא דיבר הכתוב במצב של פורעניות¹⁰, שהבן מת בחיי אביו.

אבל [נוסף לזה שגם בפרשת נחלות אין זה מחוור לגמרי, דכיון שאלו ענינים הנוגעים להלכה, לכאורה אין מקום כלל להשמיט¹¹ את „אביו“ מפני¹² שאין זה „דרך ברכה“¹³, ובפרט

א. בענין המוכר עצמו לנכרי לעבד, כתיב¹: „גאולה תהי' לו אחד מאחיו יגאלנו. או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו גו' או השיגה ידו ונגאל“; ומסדר הפסוק – „אחד מאחיו גו' דוד או בן דודו גו' משאר בשרו גו“ – ילפינן², ש„הקרוב קרוב קודם“ לגאול את העבד.

וצריך להבין:

(א) אם הנמכר לנכרי בעצמו נמצא במצב ד„השיגה ידו“, הרי מובן שהוא „קודם“ לכל הקרובים³; וכיון שמנה הכתוב את כל הקרובים⁴ לפי סדר הקודם לגאולה – הי' לו לומר לכל לראש „והשיגה ידו ונגאל“, ורק אחר כך (אם לא השיגה ידו) „אחד מאחיו גו' או דודו גו“ – ולמה⁵ נאמר „השיגה ידו“ רק לאחר גאולת הקרובים?

(ב) כיון שהכתוב מונה כמה וכמה קרובים ולפי הסדר ד„הקרוב קרוב קודם“, הי' לו למנות בראשונה את

(1) פרשתנו כה, מח”מט.

(2) תו”כ עה”פ. רמב”ם הל’ עבדים פ”ב ה”ז. וראה קידושין כא, א (וברש”י שם ד”ה לקרוב).

כס”מ ולח”מ לרמב”ם שם. ואכ”מ.

(3) כלשון הרמב”ם שם, אם לא השיגה ידו לגאול קרוביו פודין אותו.

(4) משא”כ לעיל (פסוק כה”כ) גבי שדה אחוזה, שלא נפודש שם בקרא הסדר ד„קרוב קרוב קודם“, וכלל כולם יחד – „גואלו הקרוב אליו“.

(5) אף ש(בדוחק) י”ל הטעם מפני שזהו רחוק יותר בנטן – גאולה ע”י קרובים אפשרית תיכף „אחרי נמכר“ משא”כ ע”י עצמו שממצב של „מך“ צ”ל למצב ד„והשיגה ידו“.

(6) ב”ב קח, ב (ושם לגבי עוד דינים). קטו, א (במשנה). רמב”ם ריש הל’ נחלות.

(7) ועד”ז יש להקשות למה לא נמנה „בן“ שקודם גם לאביו (כ”ב שם). וי”ל שזהו היפך הרגיל והרוב – שהבן (יפרנס ו)יגאל את אביו, ובפרט שמתחלה לא פרנסו ועד שהוכרח למכור עצמו.

(8) רמב”ן (והובא בבחי) פינחס כז, ט. ועוד.

(9) פינחס שם, ח”א.

(10) להעיר גם מב”ב קח, סע”א.

(11) משא”כ בב”ב שם שהמדובר ב„אתחולו . . . לא מתחלינן“.

(12) ע”ד משנ”ת כמ”פ (לקר”ש ח”ה ע’ 281. ח”י ע’ 26 ואילך) בנוגע להא שארז”ל (פסחים ג, א. וש”נ) עיקם הכתוב כו’ ולא הוציא דבר מגונה מפיו.

(13) ובפרט שזה גופא שמת בלא בן או בת אינו „דרך ברכה“.

שהדבר נותן מקום לטעות שהאב אינו יורש¹⁴ – הרינ

בנדון דידן אין מדובר אודות מצב של „נכרתים”¹⁵, וא”כ ה” הכתוב צריך לומר – ותיכף בראש הדברים – את הדין שהאב קודם לגאולה?

ב. ויש לבאר זאת בהקדם דברי חז”ל¹⁶ אודות סדר הפרשיות כאן, שהן באות „על הסדר” ומורות את סדר הירידה ר”ל העלולה לבוא ע”י העדר שמירת המצוה (ואפילו רק – „אבקה”¹⁷) דשביעית: תחילה גורם הדבר שיהי האדם „מוכר את מטלטליו”, ואח”כ יורד מירידה לירידה, עד לתכלית הירידה, ר”ל – מכירת עצמו לנכרי, ויתירה מזו – „לענק משפחת גר”¹⁸, דהיינו „לעבודת אלילים עצמה”¹⁹ (להיות לה שמש²⁰).

וכמובן בפשטות, אין זו רק ירידה בגשמיות – שמוכר למכור את כל נכסיו כו’, עד שמוכר את עצמו (ועוד) לנכרי – אלא הדבר מורה על ירידה מתמדת ועל היותו בשפל המצב ברוחניות²¹.

שהרי, מכירת אדם מישראל את עצמו לנכרי, היא (א) היפך התורה – שאסור למכור את עצמו לנכרי²², וכן (ב) זהו מצב הנותן מקום לקאסלקא-דעתך „הואיל ורבי מגלה עריות .. עובד עבודת אלילים .. מחלל שבת אף אני כמותו”²³; ועאכו”כ המכירה „לעבודת אלילים עצמה”, שהעבודת לעבודת אלילים עצמה היא ההיפך הגמור ד”ל²⁴ בני ישראל עבדים²⁵.

ג. כיצד יתכן שיהודי ירד לשפל כזה, עד שמוכר את עצמו „לעבודת אלילים עצמה”? הנה ההתחלה היתה בזה ששכח וניתק את עצמו, ר”ל,

(14) ברמב”ן שם, שהכתוב לא הוצרך להזכיר זה בפירוש, „כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוהל .. וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע כו’ א”כ ונתתם את נחלתו לאחיו משמוש (משמע) נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים” (וראה גם אברבנאל שם) – אבל להעיר מראב”ע (שם, יא), „ולדעת הנחלות אם יירש האב .. צריכים אנחנו לקבלה”, ולהוסיף שגם אם פשוט שהאב יורש בנו, מ”מ הו”ל לפרטו בכתוב להודיע שבא לאחרי (בן) בת (ראה בסוגיא ב”ב שם).

(15) ועד”ז תירוץ הב’ ברמב”ן שם אינו שייך בנדוד.

(16) קידושין כ, א. וש”נ. פרש”י פרשתנו כו, א.

(17) ראה רש”י ותוס’ קידושין שם.

(18) פרשתנו כה, מז.

(19) תוי”כ (ורש”י) עה”פ. קידושין שם, ריש ע”ב וש”נ.

(20) לשון רש”י עה”פ שם. וראה תיב”ע עה”פ.

ערכין (ל, ב): זה הנמכר ונעשה משרת לעבודת

כוכבים עצמה. ובקידושין שם בתנא דבי ר”י (וכן גרס בשטמ”ק ערכין שם), „ונעשה כומר לעבודת כוכבים”, אבל גם זה פי’ „לחטוב עצים” (ראה שטמ”ק לרש”י ערכין שם). וראה לקמן סעיף ה’ והערה 45.

(21) כמובן מזה שאינו חוזר בו, שאינו מרגיש ושלא באת לידו הרהור תשובה (ראה קידושין ופרש”י שבהערה 16).

(22) רמב”ם הל’ עבדים פ”א ה”ג. ע”פ תוי”כ פרשתנו כה, לט. ספרי ראה טו, יב.

(23) תוי”כ ורש”י פרשתנו כו, א. נת’ בארוכה בלקו”ש ח”ז ע’ 177 ואילך.

(24) פרשתנו כה, נה – הטעם שנמכר לנכרי יוצא ביובל (וראה לקמן בפנים סעיף ד).

(25) ראה שו”ת חו”י סקמ”א: מומר כזה כופר ביחוד ובבורא עולם (ומש”ש „שאינן במעשיהו נגד הדת” הכוונה רק שלאחרי מכירתו אין במעשיהו איסור כי אינו משתחוה לעז”כ כו’ רק משרת כו’).

ענין המיתה ברוחניות – „רשעים שבחייהן קרויין מתים”³³, או בדקות יותר: „מאן דנחית מדרגא . . קארי ב' מיתה”³⁴ – בא מהעדר הזכרון דאביו שבשבמים, (גילוי) בח' החכמה שבנפש – „אב”;³⁵ שהיא בבחי' שינה, „שינה א' מששים למיתה”³⁵. כשישנו הזכרון – ישנו „כבודי”, וכאשר מאירה בח' החכמה שבנפש, הרי – „החכמה תחי”³⁶; אין היא נותנת מקום ואפשרויות למיתה (רוחנית), ואפילו לנפילה כלשהי ממדריגתו, כיון שמצד בח' החכמה שבנפש, עבודת האדם היא בכל תוקף האמונה, למעלה משינויים.

ד. כשם שהמצב דנמכר לנכרי כנ”ל הרי הוא ירידה רוחנית (בפנימיות), מובן שכן הוא בנוגע לגאולתו – שצוותה התורה „גאולה תהי”³⁷, וקרוביו חייבים³⁸ לגאלו, ויתירה מזו – „גאולה תהי” לו” (גם) בלשון הבטחה. ואפילו מי שאין קרוביו גואלים אותו, הרי „ויצא בשנת היובל גו”³⁹, והכתוב נותן טעם לדבר „כי לי בני ישראל עבדים”⁴⁰ עבדי הם” („שטרי קודם”)⁴¹ –

מאביו שבשמים (וממילא גם מאהבת הבן לאביו (שבשמים) ויראתו²⁶ וכו') ובלשון הכתוב²⁷: בן יכבד אב גו' ואם אב אני אי' כבודי גו'.

ובלשון החסידות: חסרה אצלו (בגילוי) בח' ה”אב” שבו – החכמה²⁸ שבנפשו.

וכמו שמבאר רבינו הזקן באריכות בתניא²⁹, שהסיבה לכך שאדם יכול לעבור על רצון העליון, היא מכיון שהחכמה שבנפשו – האמונה בה' שלמעלה מהדעת וההשגה³⁰ – היא „בבחי' שינה”, וממילא אין מורגש אצלו מה שע”י כל עבירה, אפילו עבירה קלה, הרי הוא נפרד „בתכלית הפירוד מיוחדו ואחדותו ית”³¹.

אילו³¹ הי' מרגיש שע”י עבירה זו נפרד מ”יחודו ואחדותו ית” כמו ע”י עבודה זרה ממש, הי' עומד בנסיון באותו התוקף – כפי שהוא וכל אחד מבני ישראל (אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל) מוטרים את נפשם על קדושת ה' „בל”³² שום דעת והתבוננות, רק כאלו הוא דבר שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד”.

ועפ”ז מובן הטעם (הפנימי) לזה ש”אביו” לא נזכר כאן ולא בפ' נחלות:

33 ברכות יח, ב. ועוד. פרש”י ס”פ נח.

34 זחי”ג קלה, ב.

35 ברכות נו, ב.

36 קהלת ז, יב. תניא פ”ט (כד, סע”ב).

37 פרשתנו כה, מת.

38 קידושין כא, ריש ע”ב. וראה שם כ, ריש

ע”ב. וש”נ. ת”כ ורש”י עה”פ. רמב”ם הל' עבדים פ”א ה”ד. פ”ב ה”ז.

39 פרשתנו שם, נד. וראה רבותינו בעה”ת

שנעתיק לקמן הערה 53.

40 ראה מלאכי שם; ועבד אדוניו.

41 פרשתנו שם, נה ובפרש”י (ועד”ז בפרש”י

26 שהאהבה היא שורש לכל רמ”ח מ”ע

והיראה שורש כל סס”ה מל”ת (תניא רפ”ד ולהעיר משינוי הלשון ברפמ”א. חינוך קטן בתחלתו). וראה פ”י להרמב”ם הל' יסוה”ת רפ”ב).

27 מלאכי א, ו.

28 תניא פ”ג. ע”פ זחי”ג רצ, א. וראה ס'

הערכים חב”ד ע' אב (אבא), וש”נ.

29 פ”ט (כה, א).

30 שם פ”ח (כד, א).

31 שם פכ”ד.

32 שם ספ”ח.

„לעקר (משפחת גר) קאי על „הנמכר לעבודת אלילים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים“

— דלכאורה אינו מובן: מנא לי רש"י שזהו „ולא לאלהות“⁴⁶? ואם מצד זה שאסור לאדם מישראל להמכר לעבודת אלילים לאלהות — הרי אסור גם להמכר „להיות לה שמש“⁴⁷ ואפילו (רק) להמכר לנכרי, כנ"ל —

אלא בזה מלמדנו רש"י, שאפילו יהודי שירד ונפל בשפל כזה עד לתכלית הירידה ר"ל, בכל זאת לא שייך שימכר „לעבודת אלילים . . לאלהות“, לפי שזהו „דבר שאי אפשר כלל“. שהרי גם קודם שנגאל, אין הוא שרוי ח"ו במצב של העדר הזכרון ע"ד אביו שבשמים, ואין זאת אלא שהוא בהעלם ו„ישן“⁴⁸, לא שבטלה בחי' החכמה שבנפש — אלא רק שהיא (כדיוק לשון התניא), „בבחי' שינה“.

ולכן⁴⁹, כאשר בא ל„נסיון בדבר אמונה בה' אחד“, הנוגע בפנימיות

וכוונת הדברים (כפנימיות) היא לגאולה הרחמנית משפל המצב אשר בו הוא שרוי: במתן תורה נעשה כל אחד מבני ישראל עבד ה' לעולם — עילוי עצמי אשר אין מי שיוכל לקחתו ממנו⁴². ואפילו אם אח"כ עושה היפך רצון ה', הרי שייכותו אל הרע (נמכר לעבודת אלילים) אינה אלא דבר נוסף על עצם מהותו, שכן עצם מהותו (היותו עבד ה') אינו יכול להשתנות. ולכן בודאי „גאולה תהי' לו“.

[ובזה יובן גם הקשר בין סיום הפרשה להתחלתה, שבה מדגיש הכתוב „וידבר ה' גו' בהר סיני גו'“, והדברים באים⁴³ כהקדמה לכללות הפרשה: מצד זה שבאים מהר סיני, שאז⁴⁴ נפעל הענין ד„שטרי קודם“ (לי בני ישראל עבדים) — הרי אפילו לאחר כל סדר הירידה ר"ל, „גאולה תהי' לו“ בודאי].

ה. ובה יש לבאר גם את הטעם (הפנימי) לפירוש רש"י, ולהדגשה והאריכות שבדברי רש"י⁴⁵, אשר

פרשתנו שם, מב. תו"כ שם. וצער"ק שלא דרש כן בתו"כ גם בפסוק זה*.)

(42) ראה מהר"ל בספרו גבורת ה' פס"א וראה לקו"ש ח"ה ע' 177 והערה 32 שם.

(43) ע"ד ההלכה כו' — ראה תו"כ (הובא ברש"י עה"פ).

(44) ראה רש"י משפטים כא, ז (מקידושין כב, ב): און ששמעה (קולי) על ה"ס (בשעה שאמרת) כי לי בני' עבדים.

(45) עה"פ. ועד"ז בפ"י לש"ס — קידושין כ,

(* ואולי נכלל במ"ש „על תנאי שלא ישתעבדו בהם“. אבל להעיר שגם בפסוק מב י"ב דרשות: שטרי קודם; על תניי שלא ימכר ממכרת עבד. ולהעיר מדעת התוס' (ד"ה הואיל קידושין יד, יב) שרק ישראל קונה ע"ע בשטר ולא עכו"ם.

ריש ע"ב. וראה גם פרש"י ב"ק קיג, ב. ב"מ ע"א, א. ערכין ל, ב (וברבינו גרשום שם: שיהא מכבד ומרביץ לפני').

(46) במשכיל לדוד כאן כתב דנלמד מזה שלא נאמר „לעקר“ לבסוף (שאו הוי משמע אפי' נמכר לשם אלהות) רק לפני „משפחת גר“, ללמד שהוא דומיא דמוכר לגוי דהינו לשמשות. אבל בפשטות אין להקשות למה נאמר „לעקר“ לבסוף, כי בפשטות גם לפי הדרשה „זה הנמכר לע"א עצמה“, „לעקר“ הוא סמוך ל„משפחת גר“ „לעקר של משפחת גר“, ורק שמיתורא דקרא למדין שמרבה גם הנמכר לע"א עצמה.

(47) להעיר מב"ב קי, א.

(48) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סוסי' (וש"נ).

לקו"ת ס"פ קדושים.

(49) תניא פי"ט (ה, א"ב).

קרובים⁵³ – האתערותא דלעילא להוציאו משפל מצבו.

אבל התכלית היא (לא שיצטרך תמיד להתעוררותם של אחרים, אלא) לגלות את פנימיותו, שהוא עבד ה', כנ"ל – שעי"ז תהי' גאולתו באופן שהוא (מצד עצמו) אינו שייך עוד לירידה כזו,

וכפי שהדבר הוא בגשמיות, שהעזרה הכי טובה ואמיתית שניתן לתת לעני, היא להעמידו במצב שלא יצטרך עוד לבריות⁵⁴.

וזהו הטעם (הפנימי) לכך שסיום הפסוק הוא „השיגה ידו ונגאל”⁵⁵: תכלית גאולת הקרובים היא לפעול שיוכל לגאול את עצמו בכח עצמו⁵³.

302 [ומהאי טעמא סדר גאולת הקרובים הוא באופן ד„הקרוב קרוב קודם”: כיון שתפקידם לעורר את כחותיו

(53) להעיר גם מרבותינו בעה"ת כאן, שענין הגאולה כאן מרמז להגאולה משעבוד מלכיות, ו„אחד מאחיו .. או דודו” קאי על הקב"ה, „בן דודו, זה מלך המשיח”, „או השיגה ידו עי" מצות וזכיות שבידו”. וראה שם פסוק נד „ואם לא יגאל באלה .. שלא קיימו המצות מ"מ לא אניחם בגלות אלא ויצא בשנת היובל .. שימשוך הקב"ה ביובל כו". וראה גם בבחי' לפסוקים הנ"ל.

(54) רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ז. וטשור"ע יו"ד סרמ"ט ס"ו.

(55) ועצ"ע ביאור ענין גאולת אחרים שנלמדת ממש"נ (לאחר גאולת עצמו – „השיגה ידו”) „ונגאל” – קידושין טו, ב. תו"כ עה"פ.

ולהעיר – ע"ד ההלכה – שלדעת רבי (קידושין שם, סע"ב. רמב"ם הל' עבדים פ"ב ה"ז) גאולת עצמו נאמרה בין גאולת קרובים וגאולת אחרים כדי שיהא מקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו. ע"ש. ואכ"מ.

נפשו, חכמה שבנפש, הרי זה פועל ש„ניעורה משנתה” ואינה מניחה לו להכשל בנסיון; ויתירה מזו: אין היא נותנת מקום אפילו למחשבה דיבור ומעשה חיצוניים („בלי אמונה בלב כלל”) שהם „נגד אמונת ה' אחד”.

ולכן, לא יתכן שאדם מישראל ימכור את עצמו „לאלהות” (ואפילו לעשי' „בלי אמונה בלב כלל”); הירידה השפלה ביותר שתתכן אצלו כאשר החכמה שבנפש היא בבחי' שינה (לולא ענין הבחירה⁵⁶) היא רק למכור את עצמו „להיות לה שמש .. לחטוב עצים ולשאוב מים”.

ו. כיון שבחי' הזכרון, החכמה⁵¹ שבנפש, היא בבחי' שינה אצל הנמכר לנכרי, עד שכביכול אינו בעה"ב על עצמו – בהיותו משועבד לאדון נכרי, עד „לעבודת אלילים עצמה” – הרי במצב כזה אין באפשרותו לגאול את עצמו, ע"פ הכלל⁵²: „אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים”;

גאולתו חייבת לבוא בדרך אתערותא דלעילא (למעלה ממצבו שלו), עי"ז שאחרים (שאינם משועבדים להנ"ל) גואלים אותו. ולכן נאמר בכתוב לכל לראש הענין דגאולת

(50) משא"כ מצד ענין הבחירה, שאפשר לעשות היפך טבעו כו'. ולהעיר ממשכיל לדוד כאן, שהנמכר לשם אלהות הו"ל מומר וקיי"ל מורידין ואין מעלין. ולהעיר מחו"מ שהובא לעיל הערה 25. שו"ת חת"ס יו"ד סי' שכב.

(51) דחכמה הוא מוח הזכרון (תו"א פא, סע"ג. קי, סע"ד. לקו"ת קדושים שם. שה"ש לג, א. ובכ"מ).

(52) ברכות ה, ב. וש"נ.

הרי זה נותן מקום לירידה הנ"ל.
 לכן בא המענה לזה בתחילה
 הפרשה, שכיון שבידינו הכח מ"הר
 סיני", ברור הדבר, אשר (לא זו בלבד
 שנישאר שלמים בעצמנו – גאולה
 תהי' לו" – אלא) נפעל ברור ועילוי
 ב"ארץ", שנעשה מארץ כנען – ארץ
 ישראל⁶⁰, ובזה גופא עד אשר –
 "ושבתה הארץ שבת לה"⁶¹:

תמורת מציאות של עבודה זרה
 בארץ ישראל (שאל"י עלול יהודי
 למכור עצמו אליה ר"ל), מתקיים
 "נקר משפחת גר", כפירוש התוס'⁶¹
 – "ששפחה גר" (של עבודה זרה) ל"נקר".
 ואדרבה – "ושבתה הארץ שבת לה",
 עד אשר ייראה בגילוי אשר "לי
 הארץ"⁶³.

משיחת ש"פ בהו"ב תשכ"ג

הפנימיים⁵⁶ ואח"כ גם החיצוניים של
 העבד, עד שיוכל לגאול את עצמו בכח
 עצמו, לכן, מובן שכל שתגדל קרבת
 ה"קרוב" אל העבד, כן תהי' השפעתו
 על התעוררות העבד פנימית יותר].

ז. הסיבה והאפשריות לירידה זו
 מרומת ומודגשת בתחילת הפרשה⁵⁷
 – "כי תבוא אל הארץ":

מצד זה שבני ישראל נכנסים אל
 ארץ נושבת, אשר שם צריכים להתנהג
 ע"פ הנהגת הטבע, "שש שנים תזרע
 שדך וגו'"⁵⁸ –

שלא כהנהגתם במדבר, שהיו
 מופשטים מעניני עולם הזה: אכלו
 לחם מן השמים – מן, שתו מבארה
 של מרים, ולבשו לבושים אשר "ענני
 הכבוד היו שפים כו' ומגחים כו' גדל
 לבושם עמהם כו'"⁵⁹ –

60 ראה לקו"ש ח"ה ע' 11. ח"י ע' 2 ואילך.

61 קידושין כ, א. ערכין שם.

62 ולא רק (כבכמה מפרשים – רמב"ן עה"פ.

ועוד) ע"ש שהאדם מחוייב לשרש אחר' ולעקרה.

63 פרשתנו כה, כג.

56 דעיקר התשובה בלב (תניא פכ"ט – לו,

ב) ונמשך בכל הכוחות.

57 כה, ב.

58 שם, ג.

59 פרש"י עקב ח, ד.

